

Эрых Марыя Рэмарк

...рэчаіснасьць ёсьць толькі прывід
і ўвасабляецца кожным чалавекам па-свойму...

Змрочная рэчаіснасьць

Навэлы

З АБЕДУ ДА ПАЎНОЧЫ

Штодня, недзе а восьмай гадзіне ён выходзіў з дому, глядзеў на надвор'е, праходзіў квартал блытаных завулкаў і апынаўся на доўгай, шырокай вуліцы, у канцы якой гримела фабрыка, дзе месцілася яго бюро.

Па дарозе ў адным кароткім завулку знаходзіўся начны клуб. І часта здаралася, асабліва зімой, можна было бачыць, як запозьненыя госьці выходзілі з яго. Часам мільгане ў натоўпе норкавае футра, каракулька, ахіне крылатку ўзбуджальная парфума, убачыш пазногці дагледжаных рук. Потым ва ўпарадкаваную на дэбіт з крэдытам душу запаўзае жаданьне, якое ўсё больш і больш перарастае ў жарсьць. Старадаўні інстынкт даваў пра сябе ведаць: крокі маладзёна стрымлівалі пацэртныя штаны, а з надрэзанай дыні над

*Пераклад
з нямецкай –
Арыёма
АРАШОНКА.*

уваходам лілося флуарысцэнтнае мігценьне над загнанай, як паля ў галаву, думкай: 10 старонак уліку, сьняданак, зьверка з арыгіналам, гросбухі. Гэта ўсё згасала і спакушалася паняццямі Сьвету, вялікага жыцьця, падарожжамі, асалоды – за ўваходам у начны клуб. З кожным днём гэтае пачуцьцё рабілася ўсё мацней і мацней.

Усё так ішло, пакуль у адзін дзень ён часова не прыняў на сябе абавязкі інкасатара і раніцай у паўзмроку ня ўбачыў у аўтамабілі невялічкі сейфік пад накідкай з коцікавага футра. Раўнавага паміж парадкам і абавязкам, прыгодамі і грахам, якая парушаецца раз у жыцьці, якая доўжыцца толькі імгненьне і ў якой любая драбязя набывае вагу, стала вырашальнай.

За гадзіну ён прысвоіў вялізную суму грошай, паехаў у бліжэйшы вялізны горад і спыніўся ў найпрыстойнейшым гатэлі. Хлопец быў спакойным і ня думаў пра несправядлівасьць. Калі памыўшыся, апрануўшы новае аддзеньне, увайшоў у пакой, ён здзівіўся, што высокае пачуцьцё так і не зьявілася. Амаль абьякава думаў былы бухгалтар: «У мяне 5 мільёнаў, кожны дзень магу жыць у такім гатэлі». Ён пайшоў у кабарэ. Калі піў віно і разважаў, што зараз можа мець усё, чаго так часта жадаў раней, у галаву прыйшла думка: «Доўга магу піць такое віно хоць кожны дзень, бо ў мяне 5 мільёнаў». Ён заўважыў, што жыцьцё — гэта прыгоды, вялізны сусьвет. Усё, пра што ён мроіў, стала ягоным існаваньнем. Трымцелі перламутравыя плечукі, какеткі выстаўлялі напаказ бліскучыя лыткі. Цьмяныя, асавельны ад морфію вочы абяцалі перверзіі і імклівую жарсьць. Па-дзіцячы ўсьміхаліся вусны пажа. На перскавых пальцах мігцелі каштоўныя камяні.

Ён бачыў усё і думаў: «Кожную з гэтых жанчын магу мець я, бо ў мяне 5 мільёнаў». Але дарэмна чакаў узбуджэньня, якое часта апаноўвала ім раней пры выглядзе прыгожых ножак. Ён цудоўна ведаў, што можа мець усё. Пяць мільёнаў. Ён хацеў заставацца тут — сёньня, заўтра, паслязаўтра — столькі, колькі захоча. Але было б адно і тое ж, аднолькавае. Тут раптам ён зразумеў, што жыцьцё наўраўнаважанае ж сумнае, як і ўнізе, што ён проста ўвайшоў у іншы пакой. Што мэта стала *Fata Morgana*. Што адсюль можна пайсьці ў новы пакой. І так далей. Але ніколі ня знойдзе спакой. Разуменьне працяла яго: жыцьцё — найпрыгажэйшая рэчаіснасьць. Амаль зарнічная, нават нешта ёсьць у ёй ад трагедыі ўсяго мінулага і чараў апошніх рэчаў, гэта адыходзіла на задні план і ўзьнікала найпершабытнейшае пачуцьцё. Змрочнай рабілася рэчаіснасьць, блякла, раставала. Туманом, дымком, мінулым. Весаляей выкрышталізоўвалася рашэньне.

Яно рэалізавалася наступным чынам: заўтра раніцай яго труп вылавлілі з рэчкі, а на твары былі лёгкія рысы тых саркастычных разважаньняў і самотнай іроніі, якія маюць толькі пасьмяротныя маскі вялікіх. Узрадаванаму шэфу клуба змаглі вярнуць амаль усе скрадзеныя грошы.

(Каля 1920)

СЛУЭТ ЯНЦЫ

Дождж ліў ужо некалькі дзён, і мы займаліся толькі тым, што пілі незлічонымі кубкамі гарбату і пакурвалі бронзавыя люлькі з алжырскім тытуном у дамку Та-Хіё-Шы з Нанкіну.

Кван Кін-Цыен-Кьен, у якога мы хацелі правесці цудоўныя часіны,

прывёў нас на поўдзень гораду, у чайны дамок, дзе выступала мініяцюрная танцорка.

Гэта была дзяўчына з жаўтаватаю скурай, яе вочкі здаваліся цёмнымі на мілым тварыку, а калені грацыёзнымі, плечукі вузкімі і пяшчотнымі. У той час, калі мы былі зацягнутыя гульнёй у косьці, якую адзін Бог ведае, дзе здабылі ў маленькім шынку (гулялі на тое, хто будзе першы забаўляцца з танцоркай. Было дакладна вядома, што мы атрымаем яе), прыйшоў хлопец і паведаміў, што зазьзялі зоркі і падзьмуў цёплы ветрык.

Мы выбеглі на вуліцу. Па ўтыканым зорамі небе яшчэ цягнуліся, як аграмадныя птушкі, аблокі, але паветра павольна напаўнялася цёплёнай і поўднем. Праз гадзіну палуба нашай джонкі высахла. Нашая кампанія пачала заганяць коней і рыкшаў, якія грукаталі, мы смяяліся, а цемра вабіла прыгодамі. Цёплы ветрык ап’яніў нас, мы ўдарылі гаспадара па сьпіне так, што ён ледзьве не пацалаваў зямлю, кінулі ў яго пакорлівыя рукі грошы, купілі на тры дні танцорку і паехалі прэч.

Я нагнаў здзіўленую дзяўчыну за пару крокаў, узняў яе на каржаватага кітайскага коніка і пасадзіў перад сабою на сядло.

Яна, як маленькая птушачка, маўкліва ляжала ў маіх руках. Мы скакалі праз гаі шаўковіцы і зарасьнікі маладога бамбуку. Перада мной мігцелі зялёныя і чырвоныя ліхтары кітайцаў-насільшчыкаў. Шырокі сілуэт Кінсьлі гайдаўся на кані. Шаты гратэска луналі ў сьвеце ліхтароў, спужана ўзьляталі над дарогай залатыя фазаны, у далечыні рыкала пантэра. Ад гэтага дзікага вэрхалу неспакойна іржалі коні, а нас гэта ўганяла ў кроў. Азалі зьзялі загадкава і міфічна ў змроку, на маіх грудзях неспакойна білася маленькае сэрцайка кітайскай дзяўчыны.

Настрой быў незвычайна-чароўны. Маім вачам адкрылася раскоша начы. Я заўважыў, як добра былі складзеныя вусны выкшталцовай кітаянкі. Чырвоныя, як каралы! Тварык быў нерухомы. Вецер напаўняўся водарам кветак, што расьлі па бязмежных раўнінах. Мне прыйшла ў галаву думка: ці не праехаць са скрадзенай прынцэсай праз гэты казачны гай?

Чорным абрысам гайдалася нашая джонка на мутных хвалях Янцзы. Кінсьлі вёў перамовы з крываногім кванам, на кепачцы якога зьзяў гузік з горнага крышталю, а на лацкане — пёркі сокалу.

Зазвінелі ланцугі прычалу, Оле Ганзэн выцягнуў дываны і содавую, а насільшчыкі зачынілі барты. Я прывязаў каня, спусьціў на палубу маладую танцорку. Тут яна ўздрыгнула і ўпершыню зірнула на мяне, піснула, быццам спалоханая птушачка, датыкнулася сваімі бялоткімі, як парцэляна, пальчыкамі, шукаючы спагады ў вачах, а потым схавала мяне ў сваім адзеньні.

Вы, напэўна, усміхнецеся, мая літасьцівая жонка, але Вы памыляецеся: гэта ня простая сцэна знаёмства, гэта была ня шлюха з Шанхаю ці Ганконгу, якую выпадкова сустрэў зноў, таксама няпростое, раптам успыхнулае ў ёй, каханьне... Гэта было... Вось слухайце.

На палубе разаслалі дываны, Оле Ганзэн пачаў гатаваць моцныя напоі, а кітайцы наладжвалі свае навігацыйныя прыборы. Ветразі ўзьняліся, вёслы зарыпелі, за кармой пачуўся плёскаць хваляў. Разьвярнуўшыся, мы паплылі ўніз па рацэ.

Хутка зніклі гарадскія агні, сьціх грукат, і толькі рака сьпявала сваю манатонную, тужлівую песьню. Неба зрабілася ясным, велічным і бязмежным. Замілавана сьвяціла поўня.

Мы адплылі з сярэдзіны ракі бліжэй да берагу. Вецер быў мяккі, як жаночыя рукі; ноч, меланхалічная, як жаночая ўсьмешка. З берагу дано-сіўся водар камфары і гуаявы. Да гэтага прымешваўся пах імбіру, бо мы былі на поўначы. Заспаны Чшэнджы застаўся ззаду са сваімі вулічнымі агнямі і прыглушаным гаўканьнем сабак.

На палубе зрабілася ціха. Кітайцы спалі ці гойсалі на штыфэне, Кінсьлі кінуў чытаць і ўперыўся ў зоры, а Оле Ганзэн папрасіў хлопца-анаміта прынесці опіюмную лямпу. Танцорка, выпіўшы пару навязаных Ганзэнам клоберсаў, спала ў кутку.

Я загадаў прынесці маю люльку са слановай косьці — падарунак старога кітайца — дастаў са срэбранага куфэрачку кропельку опіюму, разагрэў яе да мутнавата-залацістага колеру, паклаў у люльку і зрабіў добрую зацяжку.

Зноў мяне напоўніла чароўнае пачуцьцё: ціхае шапаценьне ветразяў, плёскаць ракі, побач праляталі абрысы дрэваў. Гэта ўсё зьлівалася ў мяккім акордзе, у якім растваралася прастора і час, а сьвет рабіўся казачнай, мутнавата-залацістай мелодыяй. Маленькая птушачка сьпявала на такелажы, напэўна салюка. У гэтым прыкрым забыцьці рытмічна зьлівалася лінія далягляду з подыхам Сусьвету, было чутно бубненьне Кінсьлі, які абапёрся на руку і працягваў чытаць. Па маім целе разьліваліся выказваньні Канфуцыя пра Сусьвет, містычныя думкі Лао-Цзы, потым божага Лі Тайпэя, гэтага бадзяткі і сябра імператара, прыхільніка віна і падарожжаў.

Вы зразумеце мяне, мая літасьцівая жончка, які бязмежны настрой намі апанаваў сярод папяровых зьмеяў у начным небе, пад пыхценьне опіюмных люлек і напалову завучаных вершаў-перлінак мудрацоў і ахоўнікаў Сьвету, што мы нават забыліся пра танцорку і ўспомнілі пра яе толькі калі кітайцы распачалі прыглушаную музыку гонга і струнных інструментаў. Танцорка прачнулася.

Мы ледзь узнялі галовы, калі яна пачала таньчыць. Мы ўспрымалі з асалодай усё, што было навокал: зоркі, рэчку, лясы. Усыпляльная музыка брулася між даўгіх тросаў, мігцела чырваньню ліхтароў, ахінала, бы лёгкае адзеньне, маўклівую танцорку. Раптам дзяўчо зрабіла некалькі крокаў да мяне, зірнула ў вочы, дзіўнавата ўзьняло рукі, нахілілася, адышла, разьвярнулася і з усяго разьбегу скокнула за борт.

Прайшоў пэўны час, пакуль мы зразумелі, што здарылася. Рака была цьмянай, а джонка далёка адплыла ад таго месца. Нічога не было бачна. Нягледзячы ні на што, і чаго б ні каштавала, я хацеў вярнуцца туды на яліку. Але хлапчына, які дагэтуль быў сьціплы, схапіў мяне за руку і зблытана прамовіў: «Не рабіць, спадару... так... добра...»

Гісторыя на гэтым скончваецца, мая літасьцівая. Вы думаеце, навошта так падрабязна я гэта Вам распавёў, без аніякай вастрыні сюжэту? Думалі, успаміны пра дзяўчынку-танцорку робяць мне балюча, і я хацеў суцішыць гэты боль? Не, гэтага я зусім не жадаў. Маёй задачай было перадаць лёгкасьць той ночы, якая так на дзіва была незвычайнай і пра-

нікнёнай, што сьмерць чалавека прайшла эпізодам. Гэтае акрыляльнае і рытмічнае пачуцьцё мусіць пульсаваць у нас саміх не адну ноч, а ўсё жыцьцё, пакуль не зразумеем, што рэчаіснасьць ёсьць толькі прывід і ўвасабляецца кожным чалавекам па-свойму; чалавекам, што жыве, а не існуе, насуперак відавочнаму парадоксу, які ня важны і другасны, найважнейшае хаваецца ў нас саміх.

(1923)

КАЙ

У заліве Іглефілд акрамя відаў *Parrya arctica* і *Saxifraga*, доктар Кнудсэн знайшоў яшчэ некалькі відаў *Geum glaciale*. Было лета. За два тыдні сьнег ператварыўся ў слату і правальваўся пад лапамі ласк. Кожны чалавек з эксьпедыцыі мусіў дапамагаць цягнуць санкі. Асабліва інструменты і калекцыі з вялікай увагай аберагаў Кнудсэн, бо эскімосы зьнясілелі і хацелі кінуць цяжкую ношу. Нарэшце дабраўся да Эты. Жыхары павылазілі са сваіх дамоў і прынеслі сала і мяса цюленя. Было прынята рашэньне ненадоўга спыніцца, рассартаваць калекцыі, каб потым, без навуковых прыбораў рушыць на Паўночны полюс. У гэты ж момант эскімосы пачалі папярэдзваць і распавядаць пра лёс апошніх трох эксьпедыцыяў. Кнудсэн завагаўся. Тады ўсе рушылі да Кая, каб адгаварыць яго ад задумы і пераправіць добрыя калекцыі на вялікую зямлю, каб своечасова вярнуцца назад з кітабоямі. Але Кай адмоўна пахітаў галавой і не захацеў нават выслухаць да канца.

Здаецца, ён быў студэнтам са Стакгольму, але ніхто ня ведаў дакладна. Напэўна, ён быў аўтарытэтным, багатым і меў годную жонку, якую кінуў без прычыны. Ведалі, што ён ужо двойчы выпраўляўся на Паўночны полюс: першы раз — ад Новай Зямлі, другі — праз Берынгаў праліў. Зараз ён дабраўся ад Зямлі караля Вільгельма праз пакавыя ільды Грэнландыі да Эты.

Ён шукаў у жыцьці, да чаго б можна далучыць сваё існаваньне.

Яго яснавокі розум бараніў ад сьляпых, пажадлівых інтрыг і крывавага жанглерства. Так ён хутка апынуўся на мяжы, за якой кіруе хаос. І з той прычыны ён забыўся пра паняцьце шчасьця, як інспектар па сельскай гаспадарцы ня памятае пра вайну траянцаў; яму здавалася, што 50 ці 100 гадоў яго мімалётнага жыцьця на зямлі недастаткова, каб пачынаць нешта вартае, і таму адразу вырашыў зрабіць свой пошук мэтай: палёт над бясконцамі, бяскрайнімі марамі, над далёкімі фірмамі, над сьнежнымі далячынямі — толькі палёт. У такім настроі распачаў ён палярную эксьпедыцыю, якая мусіла стаць ягоным лёсам.

Калі сьнег падмёрз, Кай спытаў, хто хоча ісьці з ім. Кнудсэн і чатыры эскімосы згадзіліся. На санкі пагрузілі правіант на два месяцы і боепрыпасы. Сабакі загаўкалі і высока ўзьнялі хвасты. Хутка Эта зьнікла ў аблоках сьнежнага пылу.

Калі пераехалі ляднік, Кай застрэліў двух цюленяў, а Кнудсэн аўцабыка. Расклалі лагэр на два дні. Далей, на ўсход паволі скончвалася ўсялякая жыўнасьць. Праз некалькі дзён здабылі двух худых палярных зайцоў. Мусілі распачаць правіант. Па вечарах над лініяй пакавых ільдоў Зямлі

Вашынгтона лунала паўночнае зьзяньне, якое павольна распадалася на зялёныя і жоўтыя стужкі. Але цэлую ноч над даляглядам зьзяла чырвань. Ішоў сьнег.

Сабакі павольна рушылі далей; бура зьбівала іх з лап. Іх перавялі на палову рацыёну. Ноччу тры сабакі перагрызьлі скураныя рамяні, якімі іх прымацавалі да палаткі і зьелі лепшае мяса. Захварэў Кнудсэн. Эскімосы бачылі, што пінгвіны рушылі ў бок сушы — прыкмета суровай зімы.

Дар'як — лепшы паляўнічы на цюлень, прапанаваў Каю вярнуцца назад. Але той адмоўна пахітаў галавой і не пажадаў слухаць далей.

Нарэшце дасягнулі фьёрду ДэЛонг. Але нягледзячы, што там былі праталыя пелькі, не было бачна ніводнага цюленя. Кай загадаў закласьці бутэльку з паведамленьнем пра праходжаньне тут экспедыцыі і ўсталяваць каменны знак у гонар гэтага. Потым ён падлічыў правянт. Яго хапіла б на месяц. Кнудсэн быў вельмі слабы. Ён сказаў Каю, што гэта вар'яцтва ісьці далей. Але той толькі ўсьміхаўся.

На наступны дзень — 83°12' — убачылі сталёвы полаз санак, усаджаны ў крушню, і паблізу сьляды белых мядзведзяў. Праз чатыры гадзіны знайшлі медны цыліндр з паведамленьнямі Локвуда ад 12-га лютага 1882 году. На наступны дзень, прайшоўшы далей, натрапілі на харчпакет. Бляшанкі з пеміканам, нягледзячы на доўгі час захоўваньня, аказаліся сьвежымі. Кай разьмеркаваў чатыры бляшанкі, а рэшту загадаў закапаць, каб падсілкавацца на зваротным шляху. Так рушылі далей.

Жыўнасьць зусім перастала трапляцца. Двое санак зламаліся, і іх трэба было неадкладна рамантаваць. Усё часьцей на небе зьяўлялася паўночнае зьзяньне. Схуднелыя сабакі не маглі ісьці і клаліся на сьнег. Трэба было злазіць з санак і крочыць перад імі, каб яны рушылі далей. Нізка цяляпаліся іх хвасты.

Буры зрабілі ільды гладкімі, сабакі ўвесь час вылі, цягнуўшы санкі па люстраной паверхні. Кай загадаў зрабіць пінеткі з футры і падвязаць на лапы. Хутка, пасья гэтага, Дар'як праваліўся ў ледзяную расколіну, якую занесла сьнегам, і зламаў руку. У Кнудсэна пайшла кроў. Сабакі не маглі рухацца. Кай загадаў забіць трох лаек і раздаць іх мяса астатнім, але сабакі забурчэлі і зьелі мяса толькі назаўтра раніцай.

Гэтым разам вырашылі ісьці ў палатку да Кая. Але ніхто не жадаў гаварыць. І нарэшце ня змоўчаў Кнудсэн. Экспедыцыя цяпер была за 25 дзён язды ад складу. Правянту хапала яшчэ на дванаццаць дзён. Калі паменьшыць рацыён напалову, хопіць на дваццаць чатыры дні. Сабакі стаміліся, людзі схуднелі і захварэлі. Было бессэнсоўна рабіць і крок наперад, бо тады ня будзе дарогі назад. Зараз гэта ўжо не выклікала пад сумневу.

Кай доўга глядзеў на Кнудсэна, а потым прамовіў: «Ты маеш рацыю». Падышоў да санак і адсунуў іх убок. Узяў пяць сабак і прывязаў іх да санак. Паклаў правянт і зьвярнуўся да Кнудсэна: «Нас шасьцёра, у нас сем санак і трыццаць два сабакі. На кожнага прыпадаюць адны санкі і

пяць сабак. Правільна?» І калі Кнудсэн незразумела пахітаў галавой, Кай спытаў: «Ці досыць на санках правіянту на кожнага?» Кнудсэн пахітаў галавой. Кай дадаў, адварочваючыся: «Вы паедзеце заўтра раніцай. Да складу даедзеце, калі заб'еце яшчэ шэсьць ці восем сабак, з харчам дабарэцеся да заліву Гумбальдта, там, магчыма, знойдзеце зайцоў ці цюленяў, інакш давядзецца забіваць яшчэ сабак, пакуль да Эты не застанеца пяцьдзсят кіламетраў. Потым разьбіце лагэр, залезьце ў спальныя мяхі і адпраўце Дар'яка на рэшце сабак далей, каб з Эты вам прыйшлі на дапамогу». І калі Кнудсэн запытальна паглядзеў на яго, суха адказаў: «Я паеду далей».

Ён не хацеў, каб яго адгаворвалі, упрошвалі. Ён толькі адказаў на словы Кнудсэна, што гэта верная сьмерць: «Я ведаю». Потым моўчкі паглядзеў на поўнач.

Да наступнага абеду ўсе канчаткова зразумелі, што ён не паедзе з імі. Яны мусілі рушыць назад, інакш памерлі б галоднай сьмерцю. Кнудсэн заплакаў, калі пацалаваў Кая на разьвітаньне. Потым яны селі на санкі.

Кай стаяў перад намётам і глядзеў, глядзеў ім услед. Яны крычалі яму і махалі. Махалі. Махалі. На пакавых ільдах гралі кабальтна-блакітныя і фіялетава-пяшчотныя сполахі. Быццам вялізныя ізумруды стаялі сьнежныя купіны ў сьвятле. Сусьвет мігцеў вакол Кая.

Махальнікі рабіліся маленькімі. Над Каем луналі ўспаміны пра бясонныя ночы і кніжныя залы, званы, шырокія лугі, аблогі, пачуцьцё адзіноты, саркастычныя іроніі Сьвету, бегства ў цёплыя вытокі абуджэньня, пругкія грудзі жанчыны і вузкія, вельмі халодныя рукі, вочы і цеплыня, цеплыня і мілы самападман.

Махальнікі зьніклі за даляглядам — успамін разьвееўся. Кай узняў галаву. Што ж гэта было? Гэта было жыцьцё? Ён больш ня ведаў, ён ужо забыў сваё мінулае. Ён запрог сабак. Даў ім паесьці. Яшчэ раз азірнуўся. Усё разьвеелася, што было навокал, ён забыў вартасьць, сьмерць і жыцьцё, сэнс і мэту. Шматгалосьсе злівалася ва ўнісон. І калі Кай зрабіў першы крок на поўнач, які вёў на верную сьмерць, адчуў у раптоўным, жудасным гуле, які быў больш за ўсё астатняе, што ў гэты момант усё і пачынаецца, адчуў сваё суцэльнае «Я», у гэтым бясконцым паходзе выяўлялася існасьць механізмаў сусьвету. Ці ня неба закралася ў гэты момант у розум Кая? Ці ня мора замест крыві шумела ў яго жылах? Кай узмахнуў рукамі і пакрочыў на поўнач.

(1923)

ДЫВАНШЧЫК З БЕЙРУТУ

Ужо цэлы дзень мы бачылі засьнежаныя вяршыні Лівану. Але надвор'е было неспакойным, дзьмуў вецер з сушы, і таму «Ганнэ Ланэ» не магла прычаліць. Толькі пад вечар павеяў брыз, і мы кінулі якар у зьнешнім порце.

Мортан адразу захацеў на бераг. Ён чатырнаццаць дзён бачыў толькі

неба і ваду, а па вечарах слухаў меланхалічнае граньне губнога гармоніка другога матроса. Мы выправіліся да прычалу на невялікім чоўне.

Па дарозе ў горад да нас падыходзілі гандляры апельсінаў і мянaly. У гатэлі мы перадалі арабскаму бою нашыя кофры. Пісары зьвярталіся да нас на піджынскім варыяньце ангельскай, маўклівыя бедуіны спрабавалі скрасьці наш багаж, бадзятгі выкленчвалі бакшыш, грывелі разгрузчыкі, зьвінелі ланцугі пагрузчыкаў, крычалі вярблюды, цёплым і паўднёвым водарам апельсінаў на нас насоўваўся вечар.

На гліняных вуліцах прадмесця перад сваімі дамамі сядзелі жыхары. Іх маўчаньне было збаўленьнем пасья партовага гулу. У адным маленькім кафэ пакаштавалі нейкі напой. Гаспадар у ледзяную ваду дадаў маленькай лыжачкай арэх, ягады, нарэзаную радыску, гарох у струках і кубічак сырой бульбы. Паставіў гэты кактэйль перад намі на падлогу і моўчкі падрыхтаваў салаам. Потым пачаў жаваць і мроіць пра сваю прыгожую Нагіле.

Здалёк чуўся марскі прыбой. Да гэтага прымешваліся сонныя напевы гаспадароў ладыніну, манатонна луналі між дамамі, над якімі блішчэў сьнег гор. Мацней даносіўся водар апельсінавых садоў.

Мы папрасілі паказаць нам дарогу да Сабачай ракі і павольна пайшлі праз гай. У плыні было шмат камянёў, і рака амаль перасохла. У ёй ясна лостравалася сонца.

Калі вярталіся, нас здзівіла зьмярканьне. Амаль без пераходу насунулася ноч, пакуль дайшлі да першых вуліцаў. Мы мусілі пытацца пра дарогу да гатэлю, але тубыльцы адмоўна хіталі галовамі, захіналіся ў свае хусьціны і сьпешна зьбягалі. Так мы ішлі наўздагад праз змрочныя завулкі, каб апынуцца на ажыўленай плошчы.

У цемры перад намі нешта прамільгнула ў белым строі. Мортан раптам прамовіў: «Гэта жанчына».

Сполахі сьвятла гралі на яе адзеньні. На сьцёгнах ярчэлі блікі. Нейкая невытлумачальная спакуса брулілася ад маўклівай незнаёмкі ў сьвятле зорак. Спакуса без імя і акрэсьленасьці.

Мы пайшлі за ёй амаль падсьвядома. Рытмічна, у такт яе крокам доўжылася гульня сьвятла і ценю на яе лёгкім арабскім адзеньні. Дамы адкідвалі доўгія, цёмныя цені, але ўсе абрысы былі яснымі. Вуліцы пашырэлі, недзе прыглушана крычаў асёл. Раптоўна, быццам стрэл, на плошчы ўспыхнула сьвятло кавярні. Каваль зброі, які працаваў у тэхніцы фрыска, дакладна змог паказаць нам дарогу да гатэлю.

Калі я праз некалькі дзён сядзеў на базары і мяняў манеты, узбуджаны Мортан падышоў з навіной, што зноў бачыў тую жанчыну. Яна зайшла ў дом дываншчыка. Я мусіў ісьці разам. Пасья таго, як набыў два метлікі з адтулінай і два шчарбатыя бэшлікі, я нерашуча пайшоў з Мортанам да таго дому.

Дываншчык сядзеў за сваім заняткам. Стары араб прапанаваў нам падушкі і цыгарэты. Мы зьнялі абутак і прыселі. Потым гаспадар у пак-

лоне павітаў нас: «Leltak saide». Па ягоным знаку нам прынеслі кубачкі мока і ляпёшкі. Затым паднеслі вінаград і чорныя алівы.

Пакуль я размаўляў са старым пра зялёны дыванок для малітвы, увайшла жанчына. Яна была бяз покрыва. Мортан наблізіўся да яе і загаварыў. Я зірнуў перасьцярожліва на яго. Ён не заўважыў гэтага. Але стары ўсьміхнуўся.

Я спытаў дываншчыка, ці не павінна яго жонка заставацца ў сваіх пакоях. Ён зірнуў вывучальна на мяне, а потым сказаў: «Ніхто ня можа збудаваць такіх моцных муроў, каб хітрасьць жанчыны не знайшла з іх выйсьця. Муры думак не пераскочыць нікому. Чалавека можна далучыць да рэчаў. Тады лёс рэчаў стане вашым лёсам».

Дываншчык распавёў, што ў яго ад маці персідская кроў. Яго бацька быў дываншчыкам, як і ён. Таксама яго дзед правёў сваё жыцьцё за пляценьнем стракатага шоўку. За жыцьцё можна завяршыць толькі адзін дыван. Бацьку спатрэбілася трыццаць гадоў, каб сплесці дыванок для малітвы адному каліфу. Над незавершаным дываном, што стаяў на заднім плане, ён сам працаваў восемнаццаць гадоў. Менавіта столькі было і жонцы.

Я папрасіў зірнуць на дыван. Стары прапанаваў прайсьці за ім. Па дарозе ў гатэль я дакараў Мортана, што трэба не губляць галавы і не жартаваць з магаметанамі, калі размова ідзе пра жанчын. Мортан засьмяяўся і паказаў рукой у бок свайго консульства.

Я часта назіраў за працай старога. У дывана быў незвычайны арнамент. З блытаных арабскаў узьнікалі дзьве фігуры. Па краях яны пераходзілі ў нерухомасьць, а ў сярэдзіне быццам працівіліся ў зьнікаючых лініях. Было ўсё гатова, акрамя галоў.

Стары моўчкі выцягнуў стракатыя ніткі. Здавалася, ён не заўважае, што Мортан шэпчацца з яго жонкай. Усё ясьней праяўляўся загадкавы арнамент з блакіту Мадонны і пурпуру сьцімакоў. Я гадзінамі сядзеў у халоднай майстэрні і назіраў. У змроку ніткі, накладзеныя адна на адну, напаўняліся патаемным жыцьцём. Яны перакрыжоўваліся, як кобры ў танцы.

Калі Мортан распавёў, што пасья абеду ўбачыць жанчыну адну, стары пачаў галовы фігурак. Ён працаваў ліхаманкава, хутка, амаль не пазіраючы ні на кога, нешта мармытаў сабе пад нос. Пра Мортана ён не сказаў ні слова.

Праз некалькі дзён я быў па справах у ваколіцах Бейруту. Калі вярнуўся, пайшоў да дываншчыка.

Быў вечар. У майстэрні гарэла алейная лямпа. Стары працаваў. Яго жонкі не было. Сьвятло лямпы клалася на дыван.

Фарбы, як языкі полымя, праціналі існасьць ткацтва. Блякляя плоць праступала болей праз халодныя арабскі, якія пранізвалі, як дзіды. Пяшчотны рух у сярэдзіне згас. У абстрактных арнаментах зьявіліся сьмерць і патаемная моц ліній, раствараліся ў шэрані, выхоплівалі кожны голас фарбы, спляталі краты перад адчаем палонных. Дыван ажыў. Пад жоў-

тымі, неспакойнымі пальцамі старога ўзьнікаў твар з бляклым ілбом. У шоўкавым чэрапе можна было пазнаць позірк і вочы Мортана.

Позна вечарам Мортан вярнуўся ў гатэль. Я ўпрошваў яго зьехаць са мной, пакуль стары не заўважыў і не адпомсціў. Мортан не зварухнуўся. Амаль усю ноч ён бубніў пра цудоўны вечар у гранатавым гаі. Наступнай раніцай у Мортана трохі балела галава. Ён прыняў хінін і падняўся, каб ісьці да калоніі.

Я адшукаў старога і прапанаваў прадаць мне дыван. Дываншчык вагаўся, бо дыван яшчэ быў не зусім гатовы. Я адказаў, што хачу набыць незавершаны і прапанаваў тысячу сораў. Раптам араб зірнуў на мяне са злосьцю. Тут увайшла яго жонка. Яна была збляднелай і здавалася хворай. Ён не заўважаў яе, скіраваўшы свой позірк на дыван. Галовы былі завершаныя. Фігуркі разьбягаліся ў розныя бакі ў стылізаваных матывах.

Мортан вярнуўся ў поўдзень. Ён скардзіўся, што яго ванітуе і ў яго жар, але ўрач ня змог сказаць нічога канкрэтнага. Вечарам Мортан трызьніў, шкадобна трымаўся аберач за галаву і крычаў, каб з яго чэрапу выдралі пурпурныя і блакітныя кіпцюры. Ноччу я яшчэ раз зьбегаў за ўрачом. Калі мы ўвайшлі ў пакой, Мортан быў мёртвы. Побач з ім ляжаў рэвальвер, у якім не хапала адной кулі.

Я адразу загадаў, каб злавілі дываншчыка. Але ён змог даказаць, што ў гэтую спрэчную гадзіну быў у сваёй майстэрні і завяршаў вялізны дыван. Дзе была ягоная жонка, ён ня ведаў. Ён паведаміў, што ў яе былі палюбоўныя стасункі з нейкім фэрэндшы. Магчыма яны разам і зьбеглі.

(1924)

ГВЕН І АЎТАМАБІЛІ

Маёй сяброўцы ніколі б не прыйшло ў галаву, што ў 202 годзе пры Заме адбылася бітва. Гіблая справа пачынаецца з ёй дыскусія пра піфагорава вучэньне. Яна ніколі не адрозьніць бі-моль сімфонію Шумана ад Шуберта. Але, калі ёй завязаць сукенкай вочы і паставіць на вуліцы Фрыдрыха, яна са стоадсоткавай упэўненасьцю скажа вам марку, колькасьць цыліндраў, рухавік і ўзрост любой машыны, што праедзе міма.

Вось такая Гвен! Дзевятнаццаць гадоў. Сучасная. Несентыментальная. Думкі наведваюць яе як непрыемная інфекцыя. І толькі аднойчы яна заглыбілася ў разважаньні.

Гэта было нядаўна. Калі ёй распавялі, што ў цывілізаваным сьвеце — улічваючы раён Панкаў і Вільмесдорф — маглі яшчэ існаваць неандарталыцы, якія не адрозьнілі б лімузін ад купэ, Гвен маўчала тры дні. Потым яна вырашыла правесці рэформы, каб прадухіліць рынкавыя катастрофы. Планы вырасталі за яе ілбом, як грыбы, і ператвараліся ў сапраўдныя дрэвы спазнаньня.

У двух вялізных творах яна жадала выкласьці свае погляды. Першая праца мусіла звацца «АСТРАЛОГІЯ АЎТАМАБІЛЯЎ» і паведаміла б пра імпрэсіі серыі кузава аўто і лініі характару кармы. Прыкладаліся

ўводзіны, як па зорках вылічыць лёс асобнага аўтамабіля. Таксама гараскоп для агледзінаў. Трэба было яшчэ паспрабаваць прасачыць уплыў сонечных плямаў на радыятар. Гвен, шчырая па натуре.

Другая праца мела назву «ЯКОЕ АЎТО ПАДЫХОДЗІЦЬ ПАД КОЛЕР МАЙГО ТВАРУ? ЯК ПУДРЫЦЦА Ё ШПАКОЎНА-БЛАКІТНЫМ ЛІМУЗІНЕ, ВІШНЁВА-ЧЫРВОНЫМ КАБРЫЯЛЕЦЕ, У ЛІМОННА-ЖОЎТЫМ САМАКІРУЕМЫМ КУПЭ. ФОРМА ДАМСКАГА КАПЯЛЮШЫКУ І ПАМЕР ДЗЬВЕРЦАЎ АЎТАМАБІЛЯ. ВАГА ЦЕЛА І СЕРЫЯ КУЗАВА».

Гвен хоча даслаць тэлеграму Дарвіну і каб Генры Форд выказаў сваё меркаваньне. Рыхард Штраус мусіць паспрабаваць зрабіць з чатырох-тактавага рухавіка рухавік-сінкопу. Герхарт Хаўптман мусіць сыграць галоўную ролю ў фільме «Гётэ ў аўтамабілі».

Што і казаць, гэта мая сяброўка Гвен. Таленавітая. Дзевятнаццаці гадоў. Добранадзейная. Пасьпяховая.

(1926)

ІМГНЕНЬНЕ ЁЗЭФА

Той, хто важыць два цэнтнеры, не павінен звацца Ёзэфам. Для такой вагі лепей моцныя, амерыканскія імёны: Тэд альбо Джэк, альбо, магчыма, Біл. Калі да гэтага дадаць яшчэ твар немаўляці і заўсёды задаволены настрой, зразумееш жонку Ёзэфа, якой трэба размова, і таму яна бачыць у ім выключна копію сенбернара, якому трэба шмат ежы і сну. Але Ёзэф ва ўсялякім выпадку ня сыпіць так дэкаратыўна.

Ён любіць добры сьняданак і хуткі аўтамабіль — гэта ягоныя жарсьці. Як амаль усе таўстуны ён умее добра езьдзіць. І таму аднойчы яму ўдалося імгненьне, якое занурыла блізкіх у разважаньні на пару дзён.

Пасьля абеду жонка Ёзэфа скардзілася на мігрэнь. Ён прынёс чэкавую кніжку, каб выпісаць «рэцэпт», але на дзіва гэта не дапамагло. Галавакружэньні і боль умацніліся: трэба было адкласьці тэнісны матч і нават канцэрт сябра-піяніста. Ёзэф паклікаў урача, праз пару гадзінаў другога. Незадоўга да паўночы абодва патлумачылі, што гэта вельмі цяжкі выпадак, і ўрэшце назвалі берлінскага спецыяліста як эксперта ў такіх справах. Ва ўсялякім выпадку трэба было сьпяшаць.

Ёзэф жыў прыкладна за 220 кіламетраў ад Берліну. Ён паспрабаваў дамовіцца па тэлефоне. Але не ўдалося. Прафесара не было дома. Ёзэф пабег у пакой хворай, але не знайшоў парады. Ён трохі паразважаў і потым запытаўся ці ня позна будзе, калі спецыяліст прыедзе праз пяць гадзінаў. Яму адказалі, што гэта апошні тэрмін.

Ёзэф прамовіў, што няхай яму дадуць з сабой пару радкоў для ўрача, пракрычаў замову на кухню і кінуўся ў гараж. Праз некалькі хвілінаў ён зьехаў, з пісьмом у кішэні, 150 літрамі бензіну ў баку і кошыкам сэндвічаў пад бокам.

Ёзэф ехаў па гадзінніку. У машыны вышэйшая хуткасьць была 130

кіламетраў. За 100 кіламетраў ад Берліну пачаўся дождж, і вуліцы сталі падобнымі на каток. Нягледзячы на гэта Ёзэф праз 2 гадзіны 10 хвілінаў пасыла ад'езду імчаў па Момзэнштрасэ ў раёне Шарлотэнбург.

Прафесара не было на кватэры. Ёзэф паімчаў у клініку. Прафесар зьехаў 10 хвілінаў таму, магчыма на вячэру. Ёзэфу назвалі некалькі рэстаранаў, якім аддаваў перавагу прафесар.

Паліцэйскія ў раёне між Вітэнбергпляц і Халензэе думалі, што пачаліся галюцынацыі. Шэры прывід ганяўся па вуліцах, прасьлізгваў між тралейбусамі і трамваямі, аб'язджаў усе забараняльныя знакі і падаваў аглушальныя, працяглыя гудкі. За рулём сядзеў узмылены Калос без капелюша, на яго шарападобнай, зьзяючай галаве люстраваліся ліхтары, і ўсе жадалі пабачыць, як гэты Калос з вачамі поўнымі жаху праглынае сэндвічы.

Ёзэф адшукаў прафесара ў вінным шынку на Zoo і ўжо не выпускаў са сваіх рук. Яны паімчалі да клінікі, упакавалі куфар і паляцелі далей. Але на пошук пайшло паўгадзіны.

На пытаньне прафесара, дзе жыве Ёзэф, той назваў раён Ванзэе, бо ў яго была толькі адна справа — у любым выпадку пасадзіць прафесара ў аўтамабіль. Усё астатняе пойдзе само па сабе.

У Ванзэе прафесар схапіўся за куфар. Ёзэф не зважаў ні на што, бо іншае гучала ў яго вушах. У Патсдаме сьпецыяліст пачаў нервавацца. Ёзэф павялічыў хуткасьць. Прафесар азіраўся па баках. Ёзэф паклаў сэндвіч сабе ў рот і пачаў жаваць. Прафесар думаў, што трапіў у рукі вар'ята, і спрабаваў пагаварыць з ім.

Гэта яму ўдалося, Ёзэф на нейкі момант адвёў вочы ад дарогі. У наступнае імгненьне ён рэзка павярнуў у бок, бо пару секунд і, яны б урэзаліся ў неасьветлены воз з сенам. Урач спалохана хацеў выскачыць на хату з машыны, але атрымаў такі ўдар локцем пад дыхала, што са стогнам паваліўся назад. Ён скарыўся лёсу і толькі трымаўся за лямку дзьверыны, гатовы да ўсяго.

Калі на дарозе не было нікога, Ёзэф растлумачыў у пару словах, што ім ехаць яшчэ 180 кіламетраў і спадзяваўся адолець гэты прамежак за тры чвэрці гадзіны. Урач зьбялеў. Ёзэф пасунуў да яго кошык з сэндвічамі і паспрабаваў усьміхнуцца, але ў ягоных вачах быў невыказны жах, які прачытаў доктар. Ёзэф яшчэ ўсьміхаўся: «Не хвалойцеся, не хвалойцеся! Мы прыедзем своечасова». Усьмешка не знікала.

Клаксон гучаў бясконца. Ёзэф час ад часу паглядаў на гадзіннік. Ён ня мог збаўляць хуткасьць у вёсках, бо страціў вельмі шмат часу. За грывотным водгульлем бясконцых выбухаў чароды дамоў знікалі адзін за адным, як мройлівыя пялюшкі, між якімі праціскалася машына, разрывава іх матавым сьвятлом сваіх трох фар і ўядалася далей магутным вірам сьвятла, як элегантны дэман праз ноч.

Рысоры пачалі рыпець на хуткасьці 110 кіламетраў, выць на хуткасьці ў 120 кіламетраў, сьвістаць на хуткасьці 130 кіламетраў. Цела Ёзэфа ператварылася ў адно вуха, у фільтр, які прасейваў шумы машыны, у якой

за кожным гукам, кожным шыпеньем, кожным падазронным ляскатам маглі хавацца аварыя і сьмерць.

Дарога яшчэ была вільготнай. На гліняным прамежку дарогі машыну заносіла і падкідвала. Ёзэф мусіў збавіць хуткасьць. Але пасья дадаваў на паваротах.

Павароты для простых вандроўнікаў былі займальнымі зьменамі дарог. Для нядзельных аўтамабілістаў — мілымі эксьперыментамі на спрытнасьць. Але для тых, хто едзе па іх ноччу ды з хуткасьцю пад сто кіламетраў — гэта нішто іншае, як спроба самагубства. Ёзэф нават ехаў больш за сто.

Урач забіўся ў кут і маўчаў. Ён даўно кінуў задуму пратэставаць. Ёзэф механічна лазіў у кошык з сэндвічамі. Буйныя кроплі поту выступілі на ілбе. Ён жаваў і ехаў. Яго твар меў асаблівы выраз жаху і сканцэнтраванай увагі, ён быў падобны да дзіцяці, якое вась-вась захныча.

Перад фарами мігцела паветра, яно фарбавалася пад колер бляклага срэбра, хмарнага прывіду. Гэта было адзінае імгненьне, калі доктар пачуў, што Ёзэф ледзь пераводзіць дыханьне. Хвіліну пазьней яны апынуліся ў дыхтоўным тумане.

Ёзэф выключыў фары, бо яны сьвяцілі ў вату. Дрэвы мільгалі побач, невыразныя абрысы ў малочным моры, больш не было дарогі, толькі выпадковасьць і выпадак, шаты, якія зьяўляліся і зьнікалі.

Гэтыя дзесяць хвілінаў на поўнах хуткасьці ў тумане афарбавалі скуру Ёзэфа, яго ружовая галава зрабілася зьбялелай, вочы запалі, а вусны зараз нельга было ўбачыць. Яго шанец пры такім шалёным тэмпе быў без малага адзін да сотні.

Рэшта дарогі была пытаньнем некалькіх імгненьняў. Не хапала чатырох хвілінаў да пяці гадзінаў, калі машына спынілася перад домам Ёзэфа. Праз паўгадзіны скончылася аперацыя, праз тры дні мінавала небясьпека, наблізілася выздараўленьне.

Калі жонка Ёзэфа даведалася пра рэкорд, яна на працягу двух дзён не прымала нікога са сваіх сяброў, а толькі мілавалася са сваім двухцэнтнеравым «сенбернарам», які нечакана зрабіўся больш гераічным, чым усе піяністы, паэты і адвакаты. Потым, вядома, праз паварыху, стаў вядомым і другі рэкорд: з усяго кошыку, а ў ім было дакладна палічана 23 сэндвічы, Ёзэф дадому прывёз толькі абгорткі.

І вось прыйшло асаблівае: гэты другі рэкорд, які быў неабходны для дасягненьня першага, пры такой камплекцыі Ёзэфа, меў доўгі розгалас і нават зацьміў першы. Зноў прымалі сяброў, уся гісторыя ўяўлялася камічнай. Ёзэф паглыбіўся ў сваё мройлівае існаваньне, быццам у фальгу, і зрабіўся, прынамсі, крыху больш сьмяшлівым, чым раней.

(1927)